

Międzynarodowe procesy integracyjne państw – wybrane zagadnienia

Katarzyna Czerewacz-Filipowicz

Politechnika Białostocka, Wydział Inżynierii Zarządzania

e-mail: k.czerewacz@pb.edu.pl

DOI: 10.24427/az-2022-0068

Streszczenie

Międzynarodowa integracja regionalna to forma współpracy państw i kształtowania relacji między nimi. Zjawisko to może przybierać różne formy, w zależności od potrzeb, możliwości i uwarunkowań gospodarczych, i politycznych państw członkowskich. Celem artykułu jest analiza i uporządkowanie pojęć dotyczących międzynarodowej integracji gospodarczej oraz identyfikacja i klasyfikacja efektów tych procesów. Na podstawie krytycznego przeglądu literatury przedmiotu zdefiniowane zostały pojęcia związane z międzynarodową integracją regionalną. Następnie przedstawiony został zakres procesów integracyjnych we współczesnym świecie. W ostatniej części artykułu przedstawiono możliwe efekty procesów międzynarodowej integracji ze wskazaniem etapów integracji, na których mogą występować. Ta część badań obejmowała analizę efektów obserwowanych w poszczególnych funkcjonujących ugrupowaniach integracyjnych. Artykuł powstał z myślą o studentach przedmiotów: międzynarodowe stosunki gospodarcze i logistyka w gospodarce światowej.

Słowa kluczowe

międzynarodowa integracja gospodarcza, regionalne porozumienia handlowe, efekt kreacji i przesunięcia w handlu, bezpośrednie inwestycje zagraniczne

Wstęp

W niniejszym artykule pod pojęciem procesów międzynarodowej integracji będziemy rozumieć relacje między państwami, najczęściej w ujęciu regionalnym. Doprecyzowanie to jest istotne ponieważ w literaturze badana i omawiana jest też integracja poszczególnych sektorów, branż, procesów produkcyjnych i innych podmiotów. Te zjawiska mogą być powiązane, czy też być efektem międzynarodowej integracji państw, jednak nie będą tu przedmiotem rozważań. Prezentowane zagadnienia dotyczą międzynarodowej integracji regionalnej jako formy współpracy państw i kształtowania relacji między nimi.

Procesy międzynarodowej integracji między państwami w największym stopniu dotyczą współpracy ekonomicznej i politycznej ale obejmują też aspekty społeczne, środowiskowe, kulturowe i inne. Niemal wszystkie państwa we współczesnym świecie uczestniczą w porozumieniach integracyjnych, wykorzystując je jako element swojej strategii międzynarodowej czy element ekonomicznego rozwoju. W zglobalizowanym świecie międzynarodowe porozumienia integracyjne stały się płaszczyzną pośrednią między państwem i gospodarką światową.

Forma, zakres regulacji i specyfika poszczególnych ugrupowań integracyjnych znacznie się różnią. Na kształt tych ugrupowań wpływ mają: poziom rozwoju gospodarczego państw uczestniczących, uwarunkowania polityczne, historyczne, geograficzne i kulturowe. Niemniej wszystkim porozumieniom integracyjnym przyświecają podobne cele w postaci przyspieszenia tempa rozwoju gospodarczego, zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego i politycznego, poprawy pozycji państw członkowskich w międzynarodowych łańcuchach wartości, a docelowo poprawa dobrobytu obywateli.

Kształt i funkcjonowanie poszczególnych procesów integracji regionalnej państw podlega stałej ewolucji związanej ze zmianami zachodzącymi we współczesnej gospodarce światowej.

W niniejszym artykule w pierwszej części wyjaśnione zatem zostaną pojęcia, międzynarodowej integracji regionalnej państw, ugrupowania integracyjnego, regionalnych porozumień handlowych (RTA). W drugiej części przedstawione zostaną dane i statystyki prezentujące zakres i charakter współczesnych procesów integracyjnych. W ostatniej części zidentyfikowane i opisane zostały cztery grupy efektów międzynarodowych procesów integracyjnych..

1. Przegląd literatury

Proces międzynarodowej integracji państw to łączenie (z łacińskiego *integratio* – łączenie się elementów w całość), scalanie gospodarek tych państw [Budnikowski i Kawecka-Wyrzykowska, 1999, s. 273; Budnikowski, 2006, s. 250-251], w wyniku

którego powstaje nowy organizm, którego potencjał jest większy niż suma potencjałów państw członkowskich [Bożyk, 2008, s. 326]. W wyniku integracji państw powstaje efekt synergii, a nowa struktura ma większe możliwości oddziaływania niż państwa członkowskie [Bożyk i Misala, 2003, s. 13]. Pod pojęciem międzynarodowego ugrupowania integracyjnego należy rozumieć powstanie wyraźnie wyróżniającego się na tle otoczenia względnie jednolitego, nowego organizmu gospodarczego, obejmującego dwa lub więcej krajów. Proces integracji gospodarczej, polega na dostosowaniu się struktur gospodarczych. W rezultacie, powstaje stopniowo wewnętrznie przekształcona, nowa, jednolita struktura gospodarcza, obejmująca obszar całego ugrupowania [Kamecki, 1967, s. 93-94, Bożyk 1999 s. 273, Bożyk i Misala, 2003, s. 13].

Przy definiowaniu procesów integracji gospodarczej państw autorzy podkreślają dwie cechy. Po pierwsze integracja definiowana jest jako łączenie odrębnych, niezależnych gospodarek [Molle 2006] w ramach większego obszaru wolnego handlu [Mattli, 1999, s. 45] czy po prostu większego ekonomicznego obszaru [Machlup, 1977 s. 14-19]. Po drugie jest to proces obejmujący różne działania znoszące dyskryminację pomiędzy ekonomicznymi podmiotami z integrujących się państw [Balassa, 1962 s. 1] czyli znoszący bariery hamujące współpracę gospodarczą [Pelkmans, 2006, s. 15].

Zdecydowana większość autorów jest zgodna, że międzynarodową integrację gospodarczą można traktować zarówno jako stan i jako proces [Balassa 1962, s. 1; Myrdal, 1969, s. 11; Bożyk i Misala, 2003, s. 13; Misala, 2005, s. 434]. Międzynarodowa integracja gospodarcza jako proces „obejmuje środki mające na celu zniesienie dyskryminacji między jednostkami gospodarczymi należącymi do różnych państw”. Z kolei, jako stan, „odzwierciedla stopień wyeliminowania różnych form dyskryminacji między gospodarkami narodowymi” [Balassa, 1962 s. 1; Czerewacz-Filipowicz, 2016, s. 19].

Bela Balassa w pracy *The Theory of Economic Integration* (1962) opracował sekwencyjny model integracji państw, dzieląc w ten sposób proces na etapy, potocznie nazywane obecnie etapami międzynarodowej integracji gospodarczej państw [Balasa, 1962 s. 2]. Umożliwiło to określenie stopnia i zakresu integracji między państwami. Poszczególne etapy były w kolejnych latach rozbudowywane, dzielone i uzupełniane przez innych badaczy, i przez praktykę gospodarczą. Dzięki badaniom Roberta A. Mundella do etapów integracji dodana została unia walutowa [Mundell, 1961]. Z kolei Arvind Panagariya [2000] wskazał preferencyjne porozumienia handlowe (PTA – Preferential Trade Agreements) jako pierwszy etap międzynarodowej integracji gospodarczej państw, poprzedzający nawet strefę wolnego handlu. W ta-

beli 1 zdefiniowano i wskazano najczęściej przytaczane w literaturze etapy procesów integracyjnych państw. Należy jednak zauważyć, że w praktyce gospodarczej poszczególne etapy są modyfikowane i dostosowywane do potrzeb i uwarunkowań gospodarczych a co za tym idzie powinny być definiowane zgodnie z zapisami w traktacie założycielskim danego ugrupowania oraz osiągniętymi efektami.

Tab. 1. Etapy procesów integracji regionalnej państw

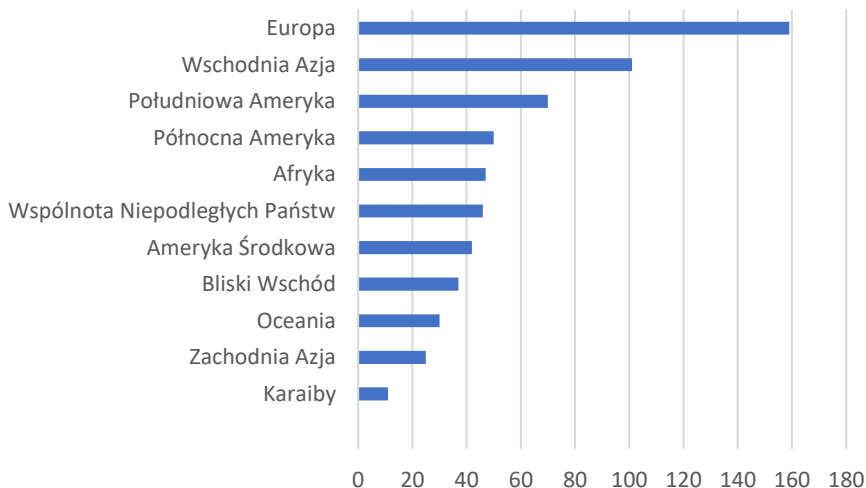
Etap	Charakterystyka
PTA (Preferential Trade Agreement) Preferencyjne porozumienia handlowe	Udzielane są jednostronne lub dwustronne preferencje gospodarcze zazwyczaj przyznawane państwom słabiej rozwiniętym przez państwa lepiej rozwinięte gospodarczo. Etap ten może wystąpić jako początkowy etap międzynarodowej integracji gospodarczej choć nie musi (np. integracja europejska).
FTA (Free Trade Agreement) Strefa wolnego handlu	Najczęściej występująca forma integracji międzynarodowej. Może dotyczyć towarów i/lub usług. W ramach strefy wolnego handlu następuje zniesienie ceł i ograniczeń ilościowych pomiędzy krajami integrującymi się, ale każdy kraj zachowuje swoje własne taryfy celne wobec państw trzecich. W obecnej praktyce gospodarczej zawierane są różne warianty stref wolnego handlu np. DCFTA (Deep and Comprehensive Free Trade Areas) to strefy wolnego handlu z elementami wyższych etapów integracji głównie wspólnego rynku.
CU (Customs Union) Unia celna	Unia celna obejmuje strefę wolnego handlu i uzupełnia ją o wprowadzenie wspólnej zewnętrznej taryfy celnej w tym kodeksu celnego.
CM (Common Market) Wspólny rynek	Obejmuje dwa wcześniejsze etapy (strefę wolnego handlu i unię celną) dodając jako kolejny element zniesienie ograniczeń w przepływie czynników produkcji. Oznacza to, że na tym etapie realizowany jest swobodny przepływ towarów, usług, osób i kapitału.
MU (Monetary Union) Unia Walutowa	Obejmuje wcześniejsze etapy i wprowadza ujednoczenie polityki monetarnej państw. Na tym etapie powstają wspólne instytucje finansowe, rezerwy walutowe, powiązane są ze sobą kursy walut państw członkowskich w celu wprowadzenia wspólnej waluty. W Unii Europejskiej ten etap został połączony z kolejnym tj.: unią ekonomiczną.
EU (Economic Union) Unia ekonomiczna	Na tym etapie oprócz liberalizacji w przepływie towarów i czynników produkcji (wcześniejsze etapy integracji) dąży się do harmonizacji krajowych gospodarczych polityk i pełnej integracji ekonomicznej, w celu usunięcia dyskryminacji, która była spowodowana różnicami w tych politykach.
PU (Political Union) Unia polityczna	Ten etap integracji obejmuje wszystkie wcześniejsze i ma prowadzić do pełnej koordynacji i unifikacji wszystkich rodzajów polityk państw członkowskich.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Mattli, 1999; El-Agraa 1999; Kisiel-Łowcycz, 2006; Bożyk i Misala, 2003; Bożyk, 2008; Budnikowski, 2006; Żołądkiewicz, 2011; Marinov, 2015, www.wto.org, 05.12.2022].

W literaturze anglojęzycznej często używanym pojęciem do określenia międzynarodowych ugrupowań/porozumień integracyjnych jest skrót RTA (Regional Trade Agreements). Takim określeniem posługuje się w oficjalnych dokumentach, raportach i opracowaniach statystycznych Światowa Organizacja Handlu. Warto zauważyć, że pod pojęciem RTA rozumiane są zarówno strefy wolnego handlu, unie celne jak i wyższe etapy integracji państw [www.wto.org, 05.12.2022].

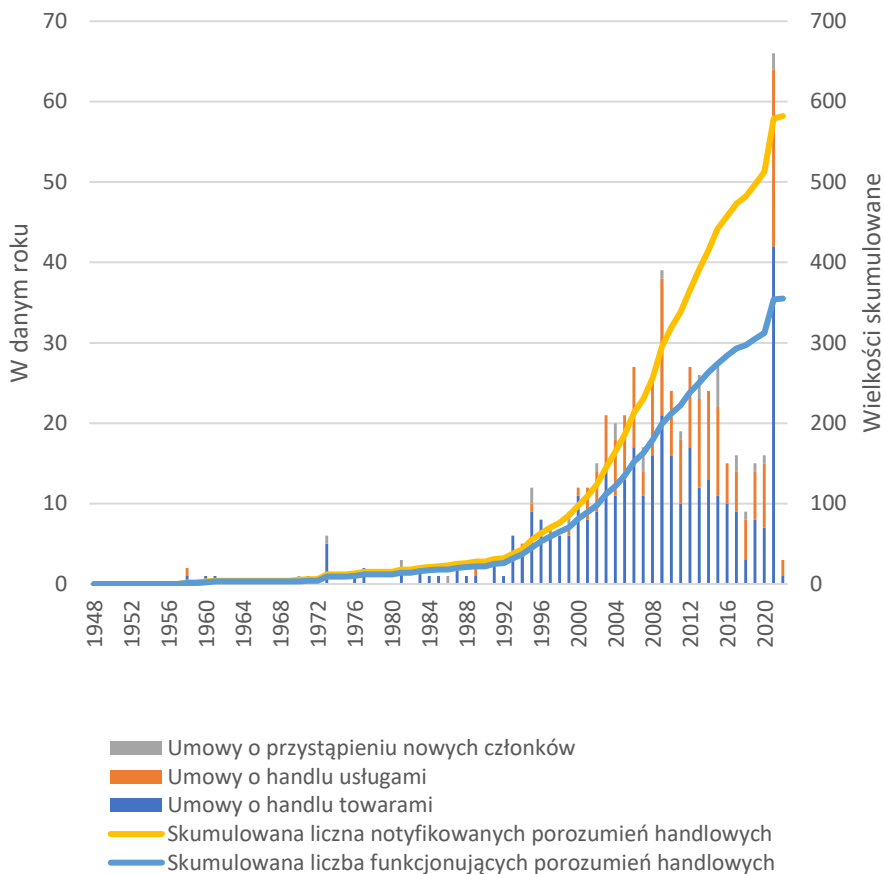
2. Zakres i charakter procesów integracyjnych we współczesnej gospodarce światowej

Pierwszych przykładów międzynarodowej integracji państw, badacze dopatrują się już w starożytności [Bożyk, 2008, 324-325]. Terminy integracja gospodarcza, i integracyjna polityka państwa po raz pierwszy w literaturze ekonomicznej zostały użyte w latach 30-tych XX wieku [Grabowiecki i Piekutowska, 2020, s.20]. Można jednak z pewnym uproszczeniem założyć, że współczesna międzynarodowa integracja państw narodziła się na gruncie europejskim w drugiej połowie XX wieku.

Rys. 1. Liczba funkcjonujących regionalnych porozumień handlowych w podziale na obszary geograficzne

Źródło: opracowanie własne na podstawie [<http://rtais.wto.org/>, 25.11.2022].

Rys. 2. Liczba podpisywanych w poszczególnych latach i skumulowanych regionalnych porozumień handlowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie [<http://rtais.wto.org/>, 25.11.2022].

Najwięcej podpisanych umów integracyjnych/regionalnych porozumień handlowych funkcjonuje w Europie i/lub w relacjach z krajami europejskimi. (rysunek 1) Na kontynencie europejskim powstał swego rodzaju wzorzec integracji w postaci Unii Europejskiej, który jest kopiowany i adoptowany do realiów innych części świata. Państwa europejskie są najbardziej zaangażowane w międzynarodowe procesy integracyjne na kontynencie europejskim i poza nim. Bardzo dynamicznie rozwijają się procesy integracji regionalnej między państwami Azji Wschodniej. Część z nich ma o wiele krótszą historię uczestnictwa w procesach integracyjnych niż kraje

europejskie, jednak dynamika zachodzących tam zmian jest bardzo duża (rysunek 1).

Analizując zmiany dotyczące liczby podpisywanych w poszczególnych latach regionalnych porozumień integracyjnych widać, że do lat dziewięćdziesiątych XX wieku w procesach integracyjnych nie uczestniczyło zbyt dużo państw. Postępujące procesy globalizacji, rozpad systemu komunistycznego i negocjacje Rundy Urugwajskiej GATT spowodowały, że coraz więcej krajów upatrywało w międzynarodowych procesach integracyjnych możliwości na rozwój gospodarczy i realizację swoich celów (rysunek 2). Coraz więcej podpisywanych umów dotyczy nie tylko handlu towarami ale również usługami, co jest efektem coraz większego udziału eksportu usług w światowym wolumenie obrotów handlowych.. Rekordowym, pod względem ilości podpisanych umów był rok 2021. Duża część tych umów została podpisana przez Wielką Brytanię, która po wyjściu z UE musiała podpisać nowe umowy handlowe ze swoimi partnerami, niemniej inne kraje również wykazywały dużą aktywność w tym względzie.

3. Efekty międzynarodowych procesów integracyjnych

Państwa uczestniczące w międzynarodowych procesach integracyjnych dążą do zrealizowania za ich pośrednictwem szeregu celów o charakterze ekonomicznym, politycznym, społecznym, środowiskowym i innych. Katalog tych celów jest bardzo obszerny i może znacznie się różnić w przypadku poszczególnych krajów. Niemniej głównymi celami, z którymi powiązane są pozostałe, jest osiągnięcie szybszego tempa rozwoju gospodarczego dzięki maksymalizacji korzyści z handlu zagranicznego i innych form współpracy międzynarodowej [Machlup, 1977], stabilizacja i bezpieczeństwo polityczne oraz rozwiązanie problemów danego kraju.

Międzynarodowe procesy integracyjne przybierając różne formy, powodują efekty ekonomiczne, które można podzielić na następujące grupy:

1. Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych (z regionu i z państw „trzecich”).
2. Efekty handlowe: efekt kreacji i efekt przesunięcia w handlu, efekt zniekształcenia w handlu.
3. Wzrost gospodarczy/rozwój gospodarczy (większa dynamika PKB, PKB per capita, HDI).
4. Efekty spill-over.

Zakres i skala efektów integracyjnych są uzależnione od wielu czynników. Wielkość i potencjał ekonomiczny państwa integrującego się i jego partnerów integracyjnych jest tu jednym z ważniejszych wyznaczników osiągniętych efektów.

Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych (biz) może być efektem każdego etapu integracji. W zależności od tego jakie państwa tworzą dane ugrupowanie integracyjne najsilniej może się objawić zarówno na etapie strefy wolnego handlu, unii celnej, wspólnego rynku czy unii walutowej. Niemniej efekt ten jest jedną z ważniejszych konsekwencji integracji i jest oczekiwany przez państwa uczestniczące.

Napływ biz zarówno z państw współtworzących ugrupowanie integracyjne, jak i z państw trzecich jest efektem zwiększenia rynku zbytu, lepszego dostępu do surowców, większych możliwości specjalizacji, globalnych łańcuchów wartości.

Można jednak wskazać specyficzne przyczyny występowania napływu biz w wyniku procesów integracji państw. Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych w przypadku państw z ugrupowania integracyjnego jest wynikiem różnic w kosztach czynników produkcji. Przenoszona jest produkcja bądź jakaś jej część do państwa, w którym występują tańsze czynniki produkcji lub w celu lepszej alokacji czynników produkcji, poszukiwania lepszej lokalizacji i/lub zbliżenia do ważnego rynku zbytu.

Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych w przypadku państw spoza ugrupowania integracyjnego również jest związany z różnicami w kosztach wytwarzania i tu podobnie jak w pierwszym przypadku przedsiębiorcy szukają najtańszego, najkorzystniejszego miejsca aby móc produkować na cały rynek ugrupowania integracyjnego. Na przykład w pierwszych latach funkcjonowania NAFTA wiele przedsiębiorstw z Europy czy Japonii produkujących na rynek USA przeniosło część swojej produkcji do Meksyku [Czerewacz, 2003, s. 40]. Wielkość nowo powstałego rynku również często może być czynnikiem zachęcającym do inwestycji. Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych z państw trzecich do jednego z państw ugrupowania integracyjnego może być też efektem tego, że rynki innych państw z ugrupowania są szczególnie trudno dostępne i inwestycje pozwolą niejako wchodzić na nie „boczną furtką”.

Konsekwencje napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych są bardzo różnorodne. Biz zawsze zmieniają rynek pracy na rynku goszczącym: tworzą miejsca pracy ale również mogą zmieniać strukturę rynku czy powodować eliminację niektórych drobnych przedsiębiorstw. W zależności od rodzaju inwestycji mogą wpływać na branże transportową, logistyczną, budowlaną, sektor sprzedaży, oddziaływać na dostęp i rozwój nowych technologii.

Następną grupą efektów międzynarodowych procesów integracyjnych państw są efekty handlowe, silnie obserwowane na etapie strefy wolnego handlu i unii celnej. Efekt kreacji w handlu pojawia się w wyniku zniesienia barier handlowych mię-

dzy państwami integrującymi się, i jest zjawiskiem korzystnym bo prowadzi do „racjonalnej lokalizacji produkcji” [Budnikowski, 2006, s. 255], wielkość państw i poziom ich rozwoju nie stanowią tu bariery w osiągnięciu korzyści. Efekt kreacji to wzrost wolumenu obrotów handlowych między państwami integrującymi się. Towary z państw, z którymi nasz kraj podpisał umowę handlową stają się relatywnie tańsze, a co za tym idzie konsumenci mogą konsumować ich więcej co powoduje wzrost obrotów handlowych. Efekt kreacji może być także wynikiem faktu, że część towarów z krajów, z którymi podpisaliśmy umowę okaże się bardziej konkurencyjna na rynku naszego kraju od produktów rodzimych, podobnie jak część produktów produkowanych przez naszych przedsiębiorców może się okazać bardziej konkurencyjna na rynkach naszych partnerów.

Efekt zniekształcenia (występujący wyłącznie w strefach wolnego handlu) polega na zmianie przez dostawców miejsc przekraczania granicy celnej na takie gdzie taryfa celna jest najniższa. Efekt ten jest wynikiem różnych stawek celnych stosowanych przez państwa uczestniczące w strefie wolnego handlu w stosunku do krajów spoza strefy wolnego handlu. Państwa członkowskie strefy wolnego handlu starają się nie dopuścić do jego wystąpienia poprzez stosowanie reguł pochodzenia towaru. Jednak jeśli do niego dojdzie to z perspektywy konsumentów może być korzystny bo dzięki niemu niektóre towary mogą stać się tańsze lub łatwiej dostępne.

Z perspektywy producentów może dojść do zaostrzenia konkurencji cenowej. Natomiast z perspektywy branży logistycznej i transportowej konsekwencje są zależne od zmian kierunków przepływu towarów i tras transportowych.

Efekt przesunięcia w handlu polega na zmianie kierunków importu z państw spoza ugrupowania (unii celnej) na rzecz krajów z ugrupowania. O ile efekt ten wystąpi na etapie strefy wolnego handlu może być zjawiskiem korzystnym bo podobnie jak efekt kreacji będzie wynikał z lepszej, bardziej efektywnej alokacji produkcji. Natomiast na etapie unii celnej, jeśli ustalone wspólne stawki celne będą dla części krajów wyższe, niż te które obowiązywały wcześniej ucierpieć mogą szczególnie państwa małe lub słabiej rozwinięte. Jacob Viner definiując i badając zjawisko efektu przesunięcia w handlu, w unii celnej stwierdził, że nie zawsze przyniesie ono zwiększenie dobrobytu uczestniczącym w niej państwom [Viner, 1950]. Wzrost stawek celnych spowoduje, że przedsiębiorcy dokonujący wcześniej zakupów surowców i produktów w krajach trzecich ucierpią w wyniku wzrostu ich cen i w efekcie będą częściowo zmuszeni do zakupów mniej konkurencyjnych surowców/towarów od partnerów z ugrupowania integracyjnego.

Steven M. Suranovic [1998] zwraca uwagę, że to w jaki sposób wpływa efekt przesunięcia na poziom dobrobytu państw uzależnione jest od poziomu stawek celnych ustalonych w wyniku unii celnej.

Wzrost gospodarczy i rozwój gospodarczy są efektami pożądanymi przez wszystkie państwa uczestniczące w międzynarodowych procesach integracyjnych Ali M. El-Agraa [1999] w swoich badaniach wykazał źródła tych efektów w zależności od etapu integracji. W przypadku dwóch pierwszych etapów integracyjnych źródłem korzyści stają się zwiększona efektywność produkcji będącej efektem specjalizacji, zgodnie z prawem przewagi komparatywnej. Poza tym wykorzystanie efektu skali i zwiększony poziom produkcji możliwe dzięki dostępowi do większych rynków zbytu. Następnie lepsze możliwości negocjacji warunków handlowych wynikające z uczestniczenia w grupie wspólnie negocjujących państw, a nie w pojedynkę. I wreszcie większa presja konkurencyjna na rynku wymuszająca większą efektywność ekonomiczną i przyspieszony postęp technologiczny [El-Agraa, 1999, s. 35].

Z kolei począwszy od etapu wspólnego rynku dodatkowe źródła korzyści ekonomicznych wynikają z większej mobilności, a co za tym idzie lepszej alokacji czynników produkcji, koordynacji polityki monetarnej i fiskalnej, ustalenia i realizacji wspólnych celów gospodarczych państw członkowskich [El-Agraa, 1999, s.35].

Ostatnią prezentowaną grupą efektów międzynarodowych procesów integracyjnych państw są efekty spill-over napędzające niejako kolejne kroki integracyjne między państwami. Spill-over to określenie wprowadzone przez Ernesta Haasa [1964] dla niezamierzonych konsekwencji poszczególnych kroków integracyjnych. Mechanizm działania polega na tym, że w wyniku realizacji interesów przez poszczególne grupy w ważnych dla nich płaszczyznach integracji proces integracji przenosi się automatycznie na inne dziedziny. Efekt spill-over może być podstawą do współpracy politycznej i tworzenia się wspólnoty politycznej charakteryzującej się coraz szerszą współpracą i bardziej scentralizowanymi mechanizmami zarządzania (sprawowania władzy) na szczeblu regionalnym lub globalnym [Gilpin 2001]. Zatem efekty spill-over mogą pojawić się już na początkowych etapach integracji ale ich intensywność powinna rosnać wraz z przechodzeniem na kolejne etapy

Podsumowanie

Międzynarodowe procesy integracji państw stanowią obecnie jeden z najsilniej powiązanych z globalizacją gospodarki światowej trendów. Możemy zaobserwować stale rosnącą liczbę nowych porozumień integracyjnych (rysunek 2). Nie wszystkie międzynarodowe procesy integracyjne państw kończą się sukcesem i osiągnięciem zakładanych przez państwo celów. Ponieważ jest to proces długotrwały należy założyć, że będzie się charakteryzował zarówno okresami umożliwiającymi osiągnięcie większych korzyści, jak i takimi, w których odczuwalne będą negatywne zjawiska

towarzyszące integracji państw. Przedstawiony w artykule przegląd pojęć dotyczących międzynarodowej integracji państw, zakresu i charakteru oraz efektów tego zjawiska, miał za zadanie zwrócić uwagę na złożoność badanych procesów oraz być punktem wyjścia do dalszych porównań i analiz szczególnie w odniesieniu do studiów przypadków. Porównanie wybranych efektów integracyjnych będzie stanowiło w przyszłości rozwinięcie zaprezentowanych w artykule treści.

ORCID iD

Katarzyna Czerewacz-Filipowicz: <https://orcid.org/0000-0002-5987-2896>

Literatura

1. Balassa B. (1961), *Towards a Theory of Economic Integration*, Kyklos International Review of Social Sciences, 14.1, s. 1-17.
2. Balassa B. (1973), *The Theory of Economic Integration*, Allen and Unwin, London.
3. Bożyk P. (1999), *Międzynarodowa integracja gospodarcza* [w:] Budnikowski A. i Kawecka-Wyrzykowska E. (red) *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
4. Bożyk P. (2008), *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Teoria i polityka.*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
5. Bożyk P., Misala J. (2003), *Integracja ekonomiczna*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
6. Budnikowski A. (2006), *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
7. Czerewacz K. (2003), *Procesy integracyjne w Ameryce Północnej*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok.
8. Czerewacz-Filipowicz K. (2016), *Regionalizm i regionalizacja w Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej. Wpływ EAUG na integrację handlową państw członkowskich z gospodarką światową*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok.
9. El-Agraa A.M. (2011), *The European Union: Economics and Policies*, Cambridge University Press, Cambridge, UK; New York.
10. El-Agraa, A.M. (1999), *Regional Integration. Experience, Theory, and Measurement*, Palgrave Macmillan, New York.
11. Gilpin, R. (2001), *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. Princeton, NJ and Oxford: Princeton University Press.

12. Grabowiecki J., Piekutowska A. (2020), *Procesy integracyjne w gospodarce światowej. Unia Europejska*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
13. Haas E.B. (1964), *Beyond the Nation State*, Stanford Univ. Pres, Stanford.
14. Kamecki Z.(1967), *Pojęcie i typy integracji gospodarczej*, „*Ekonomista*”, nr 1.
15. Kisiel-Łowczyc A.B. (2006), *Procesy międzynarodowej integracji gospodarczej i ich znaczenie dla współczesnej gospodarki światowej* [w:] E.Oziewicz (red.) *Przemiany we współczesnej gospodarce światowej*, PWE, Warszawa.
16. Machlup F. (1977), *A history of thought on economic integration*, Columbia University Press, New York.
17. Marinov E. (2015), *Economic Determinants of Regional Integration in Developing Counties*. *International Journal of Business and Management*, vol. III(3), s. 22-39.
18. Mattli W. (1999), *The Logic of Regional Integration. Europe and Beyond*, Cambridge University Press, Cambridge.
19. Michaely M. (1965), *On Customs Unions and Gains from Trade*, *Economic Journal*, vol 75, s. 577-583.
20. Misala J. (2005), *Wymiana międzynarodowa i gospodarka światowa*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa.
21. Molle, W. (2006), *The Economics of European Integration: Theory, Practice, Policy* (5th ed.). Routledge.
22. Mundell R.A. (1961), *A Theory of Optimum Currency Areas*, *The American Economic Review*, 51(4): 657-665. [w:], P. de Lombaerde i F. Soderbaum (red.), (2013) *Regionalism*, SAGE, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC.
23. Panagariya, A. (2000), *Preferential Trade Liberalization: The Traditional Theory and New Developments*, *Journal of Economic Literature*, 38(2): 287-331
24. Pelkmans J. (2006), *European Integration: Methods And Economic Analysis*, Financial Times Management/ Prentice Hall.
25. Regional Trade Agreements. World Trade Organization, <http://rtais.wto.org/> [25.11.2022]
26. World Trade Organization, www.wto.org [05.12.2022]
27. Suranovic S.M. (1998) *International Trade Theory and Policy*, <http://internationalecon.com/Trade/Tch110/T110-2A.php> [15.10.2022].
28. Viner J. (1950), *The Customs Union Issues*, Carnegie Endowment for International Peace, New York
29. Żołądkiewicz K. (2011), *Regionalizacja i regionalizm w gospodarce światowej* [w:] Orłowska R., Żołądkiewicz K. (red.) *Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej*, PWE, Warszawa.

International integration processes of states – selected issues

Abstract

International regional integration is a form of cooperation between states and shaping relations between them. This phenomenon can take various forms, depending on the needs, possibilities and economic and political conditions of the Member States. The article aims to analyze and organize the concepts of international economic integration as well as to identify and classify the effects of these processes. Based on a critical review of the literature on the subject, terms related to international regional integration have been defined. Then, the scope of integration processes in the modern world was presented. The last part of the article presents the possible effects of international integration processes, indicating the stages of integration at which they may occur. This part of the research included an analysis of the effects observed in individual functioning integration groups. The article was written for students of the following subjects: international economic relations and logistics in the world economy.

Key words

international economic integration, regional trade agreements, trade creation and trade diversion effects, foreign direct investment